

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АВІАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Психологія девіантної поведінки»

за спеціальністю 053 «Психологія»

Укладач:

доцент кафедри авіаційної психології Т. Вашека

Конспект лекцій розглянутий та схвалений на
засіданні кафедри авіаційної психології

Протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Завідувач кафедри

Лада ЯКОВИЦЬКА

Лекція № 1

Тема лекції: Поняття девіантної поведінки, її специфічні особливості та основні критерії

План лекції

1. Визначення та специфічні особливості девіантної поведінки.
2. Наукові підходи до поняття норми та девіації.
3. Класифікація девіантної поведінки.

Література

1. Вашека Т.В. Психологія девіантної поведінки: навч. посібник / Т.В. Вашека, О.М. Долгова. К.: НАУ, 2018. 204 с.
2. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: Навч.-метод. посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
3. Профілактика та корекція відхилень поведінки: метод. реком. до курсу / уклад.: Лариса Мафтин. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 48 с.

Зміст лекції

Питання 1. Девіантна поведінка (від лат. *deviatio* – відхилення) – це стійка поведінка особистості, що відхиляється від найбільш важливих соціальних норм, заподіює реальну шкоду суспільству або самій особистості, а також супроводжується її соціальною дезадаптацією.

Специфічні особливості девіантної поведінки:

1. Це поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим або офіційно встановленим соціальним нормам (закони, правила, традиції, соціальні установки).
2. Девіантна поведінка і девіант викликають негативну оцінку з боку інших людей (громадський осуд, соціальні санкції, кримінальне покарання).
3. Завдає реальний збиток самій особистості або оточуючим людям: порушення порядку, нанесення моральної та матеріальної шкоди, фізичне насильство, загроза для життя самого девіанта: наркотики, суїцидальні спроби.
4. Девіантна поведінка стійко повторюється (багаторазова або тривала).
5. Узгоджується із загальною спрямованістю особистості, тобто не повинна бути наслідком нестандартної ситуації (в рамках посттравматичного синдрому), наслідком кризової ситуації (реакція горя внаслідок втрати близької людини), або наслідок самооборони (при наявності реальної загрози для життя).
6. Розглядається в межах медичної норми: не повинна ототожнюватися з психічними захворюваннями або патологічними станами, хоча може і поєднуватися з ними (девіантна поведінка психічно хворих).
7. Супроводжується різними проявами соціальної дезадаптації.
8. Існує індивідуальна, вікова і статевая своєрідність: одні й ті ж види девіантної поведінки по-різному проявляються у різних людей в різний час.

Питання 2. Критерії визначення девіантної поведінки:

1. Статистичний критерій – це критерій, згідно з яким поведінка, характерна для більшості людей, буде нормою. Статистичний метод дозволяє визначити норму будь-якого явища за допомогою підрахунку частоти, з якою воно трапляється в популяції. Тобто статистична норма - це середній показник, те що притаманне більшості людей.
2. Соціально-нормативний критерій – це критерій, за яким поведінка, що відповідає вимогам суспільства в даний час, сприймається як нормальна і схвалюється. Зі зміною суспільства змінюються і нормативи. Тут провідним показником нормальності поведінки є рівень соціальної адаптації особистості.

Серед різних соціальних норм найважливішими є духовно-моральні, морально-етичні, правові, політичні, організаційно-професійні.

Питання 3. Класифікація девіантної поведінки. Основна проблема класифікації девіантної поведінки полягає в її міждисциплінарному характері. Тому існує багато класифікацій, які умовно можна поділити на три основні підходи: соціально-правовий, клінічний і психологічний.

Психологічна класифікація видів девіантної поведінки базується на таких основних критеріях: вид норми, що порушується; психологічні цілі поведінки і її мотивація; результати поведінки і завдані збитки; індивідуально-стильові характеристики поведінки.

Ю.А.Клейберг виділяє 3 основні групи поведінкових девіацій: негативні (наркотизм), позитивні (соціальна творчість), соціально-нейтральні (жебрацтво).

П.П.Короленко і Т.А.Донських ділять поведінкові девіації на 2 великі групи: нестандартна і деструктивна поведінка. Деструктивна поведінка (в залежності від цілей) також поділяється на зовнішню деструктивну (порушення соціальних норм) і внутрішню деструктивну (дезінтеграція особистості, її регрес).

Є.В.Змановська пропонує власну класифікацію, засновану на таких критеріях: вид норми, що порушується і негативні наслідки девіантної поведінки. Автор виділяє три основні групи відхилень у поведінці: антисоціальна (делінквентна), асоціальна (аморальна), аутодеструктивна (саморуйнівна) поведінка.

Згідно з Міжнародною класифікацією хвороб, виділяють такі поведінкові розлади:

1. F10-F19: поведінкові розлади, викликані вживанням психоактивних речовин (алкоголю, наркотичних речовин, седативних чи снодійних речовин, нікотину, розчинників,);

2. поведінкові розлади, пов'язані з фізіологічними порушеннями (F50: порушення харчової поведінки: нервова анорексія, нервова булімія, переїдання; F52: статеві дисфункції);

3. F63: розлади звичок та потягів (патологічна схильність до азартних ігор, піроманія, клептоманія, тріхотілломанія);

4. F64: розлади статевої ідентифікації (транс сексуалізм, трансвестизм подвійної ролі);

5. F65: розлади статевої переваги (фетишизм, фетишистський трансвестизм, ексгібіціонізм, вуайєризм, педофілія, садомазохізм);

6. F66: поведінкові та психологічні розлади, пов'язані зі статевим розвитком та сексуальною орієнтацією (бісексуальність, гомо сексуальність).

Однією з поширених та визнаних класифікацій форм девіантної поведінки є класифікація В.Д.Менделевича, який виділяє наступні клінічні форми: агресія; ауто агресія; зловживання психоактивними речовинами (що викликають стан зміненої психічної діяльності): алкоголізація, наркотизація, тютюнопаління; порушення харчової поведінки (булімія, анорексія); аномалії сексуальної поведінки (девіації, перверсії, відхилення психосексуального розвитку); надцінні психологічні захоплення (трудоголізм, гемблінг, фанатизм); комунікативні девіації (аутизація, конформізм, ревності, нарцисична поведінка, нігілізм); аморальна поведінка; неестетична поведінка.